

DOI 10.33930/ed.2019.5007.43(1-3)-3
УДК 316.4.062+378.4(477)

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТУ: АКТУАЛЬНІСТЬ І СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

SOCIAL ROLE OF THE UNIVERSITY: ITS RELEVANCE AND MODERN CHALLENGES

I. M. КИВЛЮК

Актуальність теми дослідження. Загальновідомо, що університет виконує три основні функції – надання освіти, розвиток науки та підтримка громади. Але соціальні зміни, які зазнав світ, змінили роль університету. Його соціальна роль зростає у різноманітності та складності. У суспільстві, заснованому на знаннях, громадськість покладає величезні очікування на результати та вплив діяльності університету. Його традиційні ролі більше не діють. Ця зміна ролі університету відображається не лише в способі виробництва знань, який став більш трансдисциплінарним і прикладним, а й в активному залученні різних інституційних сфер, університетів, фірм, уряду та кінцевих користувачів, створюючи нові гібридні сфери для управління інноваційною динамікою.

Постановка проблеми. Система вищої освіти в сучасній Україні переживає значний вплив реформувань та модернізацій, які зумовлені багатьма факторами, зокрема війною у найбільшій мірі. Доволі складно оцінити перспективи якісних результатів програми реновації освіти в Україні, а також зміни, що створили поточні умови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато світових та вітчизняних мислителів та науковців звертали увагу до розкриття поняття про соціальну роль університету: В. Гумбольдт, К. Ясперс, М. Гайдеггер, Е. Тоффлер, Д. Белл, Н. Бойченко, Н. Дем'яненко, М. Зубрицька, В. Кремень, М. Поляков, С. Савчук та ін. Проте переважна більшість робіт присвячена аналізу класичного університету, однак питання актуальності не є вичерпно розкритим, враховуючі шалені темпи змін та адаптації університету під них.

Постановка завдання. Розкрити

Urgency of the research. It is well known that a university has three main functions: providing education, developing science, and supporting the community. But social changes in the world have changed the role of the university. Its social role is growing in diversity and complexity. In a knowledge-based society, the public has high expectations of the university's performance and impact. Its traditional roles are no longer valid. This change in the role of the university is reflected not only in the way knowledge is produced, which has become more transdisciplinary and applied, but also in the active involvement of different institutional spheres, universities, firms, government and end users, creating new hybrid spheres to manage innovation dynamics.

Target setting. The system of higher education in modern Ukraine is undergoing significant reforms and modernization, which are caused by many factors, including the war to the greatest extent. It is quite difficult to assess the prospects for the qualitative results of the program of education renovation in Ukraine, as well as the changes that have created the current conditions.

Actual scientific researches and issues analysis. Many world and national scientist have paid attention to the concept of the social role of the university: W. Humboldt, K. Jaspers, M. Heidegger, E. Toffler, D. Bell, N. Boychenko, N. Demianenko, M. Zubrytska, V. Kremen, M. Polyakov, S. Savchuk, and others. However, the vast majority of works are devoted to the analysis of the classical university, but the issue of relevance is not exhaustively disclosed, given the frantic pace of change and adaptation of the university to them.

The research objective. To reveal the

ключові аспекти соціальної ролі університету в період сучасності та в перспективі, а також простежити, які чинники мають безпосередній вплив на це.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на сформовані аспекти ролі класичного університету, розглянуто актуальні питання та наслідки, що обумовлені соціальними потребами та викликами сьогодення.

Висновки. Протягом останніх років, пандемія COVID-19, а також війна суттєво вплинула на процес надання освіти в українських університетах і, відповідно, на виконання соціальних функцій. Такі зміни стали справжнім викликом для університетів, які швидко адаптувались до нових умов та навчилися використовувати сучасні технології для забезпечення якісної освіти.

Ключові слова: університет, соціальна роль, онлайн освіта, дистанційне навчання, розвиток науки, культурний центр, формування особистості студента.

key aspects of the social role of the university in the period of modernity and in the future, as well as to trace what factors have a direct impact on it.

The statement of basic materials. *Despite the established aspects of the role of the classical university, the article considers topical issues and consequences caused by the social needs and challenges of today.*

Conclusions. *In recent years, the COVID-19 pandemic and the war have significantly affected the process of providing education in Ukrainian universities and, accordingly, the performance of social functions. These changes have become a real challenge for universities, which have quickly adapted to the new conditions and learned to use modern technologies to provide quality education.*

Keywords: *university, social role, online education, distance learning, development of science, cultural center, formation of student's personality.*

Актуальність теми дослідження. Університет є центром культурного випромінювання, а його результати сприяють покращенню та пожвавленню економічної ситуації в будь-якій країні, яка прагне досягти сталого розвитку [14]. Загальновідомо, що університет виконує три основні функції – надання освіти, розвиток науки та підтримка громади. Але соціальні зміни, які зазнав світ, змінили роль університету. Його соціальна роль зростає у різноманітності та складності. У суспільстві, заснованому на знаннях, громадськість покладає величезні очікування на результати та вплив діяльності університету. Його традиційні ролі більше не діють. Ця зміна ролі університету відображається не лише в способі виробництва знань, який став більш трансдисциплінарним і прикладним, а й в активному залученні різних інституційних сфер, університетів, фірм, уряду та кінцевих користувачів, створюючи нові гібридні сфери для управління інноваційною динамікою.

Постановка проблеми. Система вищої освіти в сучасній Україні переживає значний вплив реформувань та модернізацій, які зумовлені багатьма факторами, зокрема війною у найбільшій мірі. Доволі складно оцінити перспективи якісних результатів програми реновації освіти в Україні, а також зміни, що створили поточні умови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато світових та вітчизняних мислителів та науковців звертали увагу до розкриття поняття про соціальну роль університету: В. Гумбольдт, К. Ясперс, М. Гайдеггер, Е. Тоффлер, Д. Белл, Н. Бойченко, Н. Дем'яненко, М. Зубрицька, В. Кремень, М. Поляков, С. Савчук та ін. Проте переважна більшість робіт присвячена аналізу класичного університету, однак питання актуальності не є досконало розкритим, враховуючі шалені темпи змін та адаптації університету під них.

Постановка завдання. Розкрити ключові аспекти соціальної ролі університету в період сучасності та в перспективі, а також простежити, які чинники мають безпосередній вплив на це.

Виклад основного матеріалу. Університети існують для створення та поширення знань. Вони є генераторами інновацій і, завдяки величезному досвіду тих, хто там викладає та проводить дослідження, можна сказати, що вони також є сховищем мудрості. Але реальність сьогодні така, що університет, як інституцію вищої освіти, більшість людей сприймає виключно як місце, де молодь готується до кар'єри. Особливо в той час, коли наше суспільство стикається зі значними соціальними проблемами, вищі навчальні заклади повинні дотримуватися вищих стандартів. “Здається, що університети перебувають на перехресті викладання, досліджень і соціальної ролі. Дійсно, динаміка виробництва знань змінюється, так само як і те, як суспільство ставиться до очікувань і цінностей. Академічні кола відіграють важливу і складну роль у збагаченні суспільства, виходячи за рамки простого визначення показників ефективності для матеріальних активів. Окрім викладання та досліджень на найвищому рівні, університети співпрацюватимуть зі своїми стейкхолдерами, щоб сприяти інноваціям і робити внесок у розвиток людського капіталу та добробуту місцевої та міжнародної спільноти” [12, с. 18].

Університет виконує багато соціальних функцій: надання освіти, розвиток науки, формування особистості, розвиток локальної економіки, підготовка кадрів, підтримка громади, виконання ролі культурного центру. Чому саме ці функції? Хто їх створює і як вони змінюються з плином часу? Пропоную розглянути вищенаведені функції більш детально.

Надання освіти. Основною соціальною функцією університету є надання вищої освіти. Університети допомагають розширити знання студентів у різних галузях знань, навчити новим навичкам, допомагають розвивати критичне мислення та сприяють розвитку практичних навичок. Освіта в університетах є важливим чинником, що визначає рівень економічного та соціального розвитку країни.

Слід зазначити, що за останні п'ять років в Україні було багато змін у сфері освіти. Для початку, можна відзначити деякі реформи у системі освіти. У 2014 році Україна запровадила реформу вищої освіти, яка передбачала зміну системи вищої освіти на базі трьох циклів: бакалавр, магістр та доктор філософії. Зараз студенти можуть отримати бакалаврський та магістерський ступені, а також докторський ступінь філософії. У 2017 році була запроваджена реформа професійної освіти, яка передбачає зміну системи цієї освіти на базі трьох рівнів: молодший спеціаліст, бакалавр та магістр [3].

Розвиток онлайн-освіти набув великих темпів з 2020 року, причиною цього стала пандемія COVID-19. У більшості університетів України ввели дистанційну форму навчання. Це стало важкою проблемою для багатьох студентів та викладачів, особливо тих, хто не має доступу до необхідних технологій та інтернету. Війна та пандемія привели до зменшення фінансування освіти, що призвело до зменшення видатків на науково-дослідну діяльність, модернізацію обладнання та інфраструктури, а також зменшення стипендій для студентів. Також у наслідок війни та економічної нестабільності в Україні, багато студентів виїжджають за кордон для продовження своєї освіти. Це може привести до втрати талановитих студентів та вчених, що може негативно вплинути на розвиток науки та освіти в Україні.

Розвиток науки. Університети займають провідну позицію у наукових

дослідженнях та розвитку нових технологій. Університетські наукові проекти дозволяють студентам та викладачам досліджувати відкриті питання та розробляти нові методики в науці та технології.

За останні роки в Україні було здійснено кілька ініціатив для розвитку науки та наукової діяльності. Однією з найбільш важливих змін була реформа наукової сфери, яка була започаткована у 2016 році. Вона передбачала зменшення фінансування наукових проектів, що були менш продуктивними, та збільшення фінансування наукових проектів, що мали більший науковий потенціал. До того ж у 2019 році в Україні була запроваджена ініціатива відкритого доступу до наукових досліджень та публікацій. Це означає, що всі наукові статті, опубліковані в українських наукових журналах, мають бути доступними безкоштовно [4].

Крім того було започатковано декілька ініціатив для підтримки та розвитку науково-технічного потенціалу країни. У свою чергу було створено кластери технологічного розвитку, а також ряд державних програм для фінансування науково-технічних проектів. Держава активно працює над створенням науково-освітніх центрів, які поєднують наукову та освітню діяльність. Це дає можливість підвищити якість наукових досліджень та забезпечити більш широкий доступ до наукової інформації.

Важливо наголосити, що розширення міжнародного співробітництва також було ключовою позицією реформи, оскільки Україна прагне активно співпрацювати з іншими країнами в галузі науки та технологій. У цьому напрямку були підписані декілька міжнародних договорів та укладено багато взаємовигідних угод з науковими центрами та університетами з інших країн.

У зв'язку з пандемією COVID-19 та війною, наукова сфера в Україні, як і в більшості країн світу, зазнала серйозних змін. Зокрема, було запроваджено більше віддаленої наукової роботи та дистанційної освіти. У цілому останні події суттєво змінили спосіб роботи наукових центрів. Однак, незважаючи на зміни, українські наукові центри та університети продовжують працювати над різними проектами та розробками в галузі науки та технологій. Так Національна академія наук України займається вивченням властивостей COVID-19 та розробкою вакцин проти нього, а також проводить дослідження в галузі космічних технологій.

Формування особистості. Університет також має соціальну функцію у формуванні особистості студента, наданні можливостей для самовизначення та самореалізації, розвитку креативності та самостійності, яка включає в себе набуття не тільки професійних знань та навичок, але й формування соціальної та культурної компетентності, розвиток особистісної зрілості та самостійності, виховання ціннісних орієнтацій і моральних норм [11, с. 49].

Особливо важливою функцією у формуванні особистості є процес самоосвіти, який починається в університеті, але повинен бути продовжений протягом життя. Університет створює умови для саморозвитку студента, надає можливість здобувати додаткові знання та навички через участь у наукових конференціях, майстер-класах, семінарах, лекціях відомих діячів науки та культури [8, с. 135].

Також університет може виконувати функцію соціалізації студента, тобто “допомагати інтегруватися студенту в соціальне середовище та розвивати соціальну компетентність” [5, с. 60]. Ця функція може бути виконана через різноманітні форми роботи зі студентами, такі як клуби, гуртки, студентські організації, спортивні команди, наукові гуртки та інші. Ці активності не тільки

сприяють розвитку соціальної компетентності, але й забезпечують можливості для прояву творчих здібностей, лідерських якостей та ініціативності.

Розвиток локальної економіки. Заклад вищої освіти може стати важливим гравцем в розвитку локальної економіки через створення нових робочих місць, приведення нових бізнесів до регіону та збільшення попиту на місцеві товари та послуги. “Це може бути досягнуто за допомогою наукових досліджень та інновацій, які можуть привести до нових технологій та бізнес-ідей. Університети можуть працювати в тісному партнерстві з підприємствами та галузевими організаціями для розробки нових технологій, продуктів та послуг” [13, с. 755].

Сьогодні є декілька університетів, які активно працюють над розвитком інноваційних технологій. Наприклад, в Національному університеті “Львівська політехніка” створено Центр інноваційних технологій, який надає підтримку студентам, викладачам та науковцям у реалізації їхніх ідей [7]. Університет також має власну науково-дослідну лабораторію з енергетичних технологій, де проводяться дослідження з використанням відновлюваних джерел енергії та енергоефективності.

Крім того, існують заклади, які спеціалізуються на створенні підприємницького середовища та підтримці молодих підприємців. Український католицький університет у Львові має Кам'янець-Подільський центр підтримки бізнесу, який надає підтримку молодим підприємцям та стартапам. В рамках центру проводяться тренінги, семінари та конференції, а також надається консультаційна підтримка з різних питань.

Підготовка фахівців для працевлаштування. Університети готують фахівців різних професій для подальшого працевлаштування у різних галузях національної економіки та підвищення рівня фахової компетентності населення [1]. У цьому контексті заклади вищої освіти надають різноманітні освітні програми, які охоплюють широкий спектр професійних галузей та пропонують бакалаврські, магістерські та докторські програми, а також короткострокові курси та навчальні семінари.

Українські університети активно співпрацюють зі світовими лідерами в галузі освіти, науки та технологій, щоб забезпечити своїх студентів сучасними технологіями та знаннями. Також вони прагнуть залучати до своїх програм найкращих викладачів та науковців з усього світу.

Протягом останніх п'яти років українські університети зазнали значних змін, зокрема в результаті процесу модернізації, запровадження нових освітніх технологій та програм, а також зміни структури фінансування. Важливим кроком у напрямку модернізації було запровадження Болонської системи освіти, що дозволило університетам розширити спектр своїх освітніх програм та підвищити якість освіти [9]. Українські університети активно залучаються до різних міжнародних проєктів з метою співпраці з університетами інших країн, обміну студентами та викладачами, а також отримання фінансової підтримки для розвитку своєї інфраструктури та наукових досліджень.

Однак, російська агресія стала причиною евакуації студентів із зони конфлікту та перенесення навчального процесу на інші території України. Також має місце виникнення перешкод у проведенні міжнародних програм обміну, адже деякі іноземні студенти можуть не бути готові до навчання в умовах війни та кризової ситуації. Крім того, військовий конфлікт має негативний вплив на економіку країни, що в свою чергу впливає на фінансування університетів та їх здатність забезпечувати якість освіти.

Підтримка громади. У цьому контексті університети можуть здійснювати такі дії, як організація благодійних акцій, залучення до проектів розвитку місцевої громади, здійснення науково-дослідних проектів з метою розвитку соціальних та економічних систем, а також підтримка громадських ініціатив. “Університети використовують засоби та ресурси для набуття знань (людський капітал, ідеї, наукові дослідження) для моніторингу наявних місцевих економічних та ринкових можливостей, для виявлення технологічних і ринкових ніш для експлуатації, і тим самим виступають каталізатором для трансформації економіки” [10, с. 82].

Українські університети активно займаються підтримкою громади та розвитком соціальної відповідальності. Наприклад, Київський національний університет імені Тараса Шевченка займається соціальним проектом “Шевченківська Лавра”, який має на меті збереження культурної спадщини та підтримку традицій національної культури. Університет також здійснює партнерство з місцевими громадськими організаціями для проведення різноманітних заходів з підтримки місцевих ініціатив та розвитку соціальної сфери.

Виконання ролі культурного центру. Ще одна важлива соціальна функція університету – це виконання ролі культурного центру, де проводяться різноманітні культурно-мистецькі заходи, такі як концерти, театральні вистави, виставки, лекції, дискусії та інші події. Університети є місцем зустрічі різних культур та ідей, що допомагає сприяти розвитку толерантності, розумінню і поваги до культурних різниць. Культурні заходи, проведені університетами, також допомагають підтримувати та розвивати національну та місцеву культуру.

“Концепція суспільно орієнтованої освіти принесе бажані результати й малим громадам, і суспільству в цілому. Щоб зацікавити молодих людей у діяльності в цій сфері, у проведенні досліджень, університети та громади повинні працювати разом, на умовах партнерства та рівноправності” [6, с. 389].

Сьогодні можна констатувати, що в Україні є багато університетів, які активно залучаються до культурного життя країни та проводять різноманітні культурні заходи, які стають традиційними. Львівський національний університет імені Івана Франка, який заснований у 1661 році, є одним з найстаріших університетів у Східній Європі. Університет має багату культурну спадщину та різноманітні культурні традиції. Цей вищий навчальний заклад є головним організатором Львівського міжнародного фестивалю “Відродження”, який відбувається кожного року та присвячений духовно-культурному відродженню України та Європи.

Висновки. Протягом останніх років, пандемія COVID-19 суттєво вплинула на процес надання освіти в українських університетах і, відповідно, на виконання соціальних функцій. Багато університетів перейшли на дистанційну або комбіновану форму навчання. Такі зміни стали справжнім викликом для університетів, які швидко адаптувались до нових умов та навчилися використовувати сучасні технології для забезпечення якісної освіти.

Повномасштабне вторгнення Росії вже має свої наслідки і впливає на їх здатність виконувати свої соціальні функції. Вітчизняні університети знаходяться в різних регіонах, де можуть бути здійснюватися бойові дії, що створює перешкоди для нормального функціонування університетів та навчання студентів.

Як повинен бути організований університет у цих умовах? Як визначити напрямки його діяльності для повноцінного виконання покладеної на нього

ролі? Як реалізувати це в такому руслі, щоб університет міг і надалі відігравати провідну роль у розвитку суспільства? Це ті питання, які сучасний світ постійно ставить перед університетом.

Однак, незважаючи на ці труднощі, університети намагаються забезпечувати своїх студентів найвищою якістю освіти та підготовкою до майбутньої професійної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бондар, ТВ 2017, 'Формування компетентностей майбутніх фахівців вищої кваліфікації', *Наукові записки. Серія "Педагогічні науки"*, вип. 2, с. 36-41.
2. Дослідження "Вища освіта в Україні: тенденції розвитку та регулювання" 2018, Інститут економіки та прогнозування НАН України. Доступно: <<http://iep.org.ua/uk/monitoringoviy-proekt-visha-osvita-v-ukraini-tendenciji-rozvitku-ta-regulyuvannya/>>. [22 Березень 2023].
3. Закон України "Про вищу освіту" 2014, Документ № 1556-VII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, № 37-38, ст. 2004. Доступно: <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>>. [22 Березень 2023].
4. Закон України "Про наукову та науково-технічну діяльність" 2015, Документ № 848-VIII, *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, № 3, ст. 25. Доступно: <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>>. [22 Березень 2023].
5. Макаренко, С 2019, 'Формування особистості студента в умовах сучасного вищого навчального закладу', *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка*, 2(40), с. 59-65.
6. Мелеганіч, Г 2016, *Основні напрями діяльності ВНЗ для розвитку місцевих громад: досвід Ужгородського національного університету*. Доступно: <<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26589/ОСНОВНІ%20НАПРЯМИ%20ДІЯЛЬНОСТІ%20ВНЗ.pdf>>. [22 Березень 2023].
7. Офіційний веб-сайт Національного університету "Львівська політехніка" (п.д.), *Центр інноваційних освітніх технологій*. Доступно: <<https://lpnu.ua/ciot>>. [22 Березень 2023].
8. Палагнюк, О 2017, 'Розвиток особистості студента в умовах вищого навчального закладу', *Науковий вісник Чернівецького університету*, с. 131-136.
9. Сайт Міністерства освіти і науки України 2023, *Пріоритетами Болонського процесу до 2030 року мають стати збалансована академічна мобільність та посилена роль вищої освіти у досягненні цілей сталого розвитку*. Доступно: <[https://mon.gov.ua/ua/news/prioritetami-bolonskogo-procesu-do-2030-roku-mayut-stati-zbalansovana-akademichna-mobilnist-ta-posilena-rol-vishoyi-osviti-u-dosyagnenni-cilej-stalogo-rozvitku-yegor-stadnij](https://mon.gov.ua/ua/news/prioritetami-bolonskogo-procesu-do-2030-roku-mayut-stati-zbalansovana-akademichna-mobilnist-ta-posilena-rol-vishoyi-osviti-u-dosyagnenni-cilej-stalogo-rozvitku)>. [22 Березень 2023].
10. Сокольська, ТВ 2020, *Роль університетів в розвитку громад*. Доступно: <https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/6034/1/rol_universytetiv.pdf>. [22 Березень 2023].
11. Станіславська, В 2015, 'Особистість студента як соціально-психологічна проблема', *Соціальна психологія*, № 4(49), с. 47-57.
12. Compagnucci, L & Spigarelli, F 2020, 'The Third Mission of the university: A systematic literature review on potentials and constraints', *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 161. Available from: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162520311100>>. [22 Березень 2023].
13. Guerrero, M & Cunningham, JA & Urbano, D 2015, 'Economic impact of entrepreneurial universities' activities: An exploratory study of the United Kingdom', *Research Policy*, 44(3), pp. 748-764.
14. Smith, PJ 2014, *How can universities contribute to social change?* Available from: <<https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/how-can-universities-contribute-social-change>>. [22 March 2023].

References:

1. Bondar, TV 2017, 'Formuvannya kompetentnostei maibutnikh fakhivtsiv vyshchoi kvalifikatsii (Formation of competences of future highly qualified specialists)', *Naukovi zapysky. Seriia "Pedagogichni nauky"*, vyp. 2, s. 36-41.
2. Doslidzhennia "Vyshcha osvita v Ukraini: tendentsii rozvytku ta rehuliuвання" (Research "Higher education in Ukraine: trends of development and regulation") 2018, Instytut ekonomiky ta prohnozuvannya NAN Ukrainy. Dostupno: <<http://iep.org.ua/uk/monitoringoviy-proekt-visha-osvita-v-ukraini-tendenciji-rozvitku-ta-regulyuvannya/>>. [22 Berezen 2023].
3. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" (Law of Ukraine "On Higher Education") 2014, Dokument № 1556-VII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, № 37-38, st. 2004. Dostupno:

- <<http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>>. [22 Berezhen 2023].
4. *Zakon Ukrainy "Pro naukovu ta naukovo-tekhnichnu diialnist" (Law of Ukraine "On scientific and scientific and technical activities")* 2015, Dokument № 848-VIII, *Vidomosti Verkhovnoi Rady (VVR)*, № 3, st. 25. Dostupno: <<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/848-19>>. [22 Berezhen 2023].
 5. Makarenko, S 2019, 'Formuvannya osobystosti studenta v umovakh suchasnoho vyshchoho navchalnoho zakladu (Formation of the student's personality in the conditions of a modern higher educational institution)', *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Seriia: Pedahohika*, 2(40), c. 59-65.
 6. Melehanych, H 2016, *Osnovni napriamy diialnosti VNZ dlia rozvytku mistsevykh hromad: dosvid Uzhhorod'skoho natsionalnoho universytetu (The main directions of higher education activity for the development of local communities: the experience of the Uzhhorod National University)*. Dostupno: <<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/26589/OSNOVNI%20NAPRIaMY%20DIIaLNOSTI%20VNZ.pdf>>. [22 Berezhen 2023].
 7. Ofitsiinyi veb-sait Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika" (n.d.), *Tsentr innovatsiinykh osvitnikh tekhnolohii (Center for Innovative Educational Technologies)*. Dostupno: <<https://lpnu.ua/ciot>>. [22 Berezhen 2023].
 8. Palahniuk, O 2017, 'Rozvytok osobystosti studenta v umovakh vyshchoho navchalnoho zakladu (Development of a student's personality in the conditions of a higher educational institution)', *Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu*, c. 131-136.
 9. Sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy 2023, *Priorytetamy Bolonskoho protsesu do 2030 roku maiut staty zbalansovana akademichna mobilnist ta posylena rol vyshchoi osvity u dosiahnenni tsilei staloho rozvytku (Balanced academic mobility and the strengthened role of higher education in achieving the goals of sustainable development should be the priorities of the Bologna Process by 2030)*. Dostupno: <<https://mon.gov.ua/ua/news/priorytetami-bolonskogo-procesu-do-2030-roku-mayut-stati-zbalansovana-akademichna-mobilnist-ta-posylena-rol-vishoyi-osviti-u-dosyagnenni-cilej-stalogo-rozvitku-yegor-stadnij>>. [22 Berezhen 2023].
 10. Sokolska, TV 2020, *Rol universytetiv v rozvytku hromad (The role of universities in community development)*. Dostupno: <https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/6034/1/rol_universytetiv.pdf>. [22 Berezhen 2023].
 11. Stanislavska, V 2015, 'Osobystist studenta yak sotsialno-psykholohichna problema (Student's personality as a socio-psychological problem)', *Sotsialna psykholohiia*, № 4 (49), s. 47-57.
 12. Compagnucci, L & Spigarelli, F 2020, 'The Third Mission of the university: A systematic literature review on potentials and constraints', *Technological Forecasting and Social Change*, vol. 161. Available from: <<https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162520311100>>. [22 Berezhen 2023].
 13. Guerrero, M & Cunningham, JA & Urbano, D 2015, 'Economic impact of entrepreneurial universities' activities: An exploratory study of the United Kingdom', *Research Policy*, 44(3), pp. 748-764.
 14. Smith, PJ 2014, *How can universities contribute to social change?* Available from: <<https://www.britishcouncil.org/voices-magazine/how-can-universities-contribute-social-change>>. [22 March 2023].